

Apollonios Rhodios' *Argonautika* bog 3, vers 844-66.

Komparativ-myologisk analyse

Tore Røvs Kristoffersen

Indledning

I denne artikel diskuterer jeg myten om den lænkede Prometheus og beslægtede mytemotiver i andre traditioner. Tidligere forskning har indtaget to grundpositioner; den græske myte er enten resultatet af diffusion fra Kaukasus, hvor myten om "den lænkede kæmpe" er udbredt, eller den er nedarvet fra en indoeuropæisk urmyte, som også har affødt oldindiske og norrøne versioner. Jeg argumenterer i det nedenstående for, at en episode fra Apollonios Rhodios' *Argonautika* indeholder evidens, som ikke tidligere er blevet diskuteret i forskningen. Efter en gennemgang af den hidtidige forskning præsenterer jeg den græske tekst og en dansk oversættelse efterfulgt af min diskussion af de relevante elementer i episoden. Jeg konkluderer, at Apollonios' tekst støtter antagelsen om en myte nedarvet fra urindoeuropæisk.

Den lænkede ildgud: tidligere forskning

En kendt fortælling om den norrøne mytologiske figur Loke omhandler om den straf, han blev pålagt efter drabet på guden Balder. Myten findes i *Den poetiske Edda* (*Vølvens spådom* 35, prosa-epilogen til *Lokes ordstrid*), samt i *Snorres Edda* (*Gylfis blændværk* 50). Sidstnævnte kilde er den mest detaljerede og citeres her i Lembek og Stavnems oversættelse.¹

"Nu var Loke fanget uden frit lejde, og man tog ham med hen i en hule. Der fandt de tre flade sten og satte dem på højkant og bankede hul igennem hver af stenene. Så blev Lokes sønner Vali og Narfi fanget. Aserne forvandlede Vali til en ulv, og han sønderrev sin bror Narfi. Da tog aserne hans tarme, og med dem bandt de Loke hen over de tre sten – en under skuldrene, en anden under lænden og den tredje under knæhaserne – og

1. Lembek & Stavnem (2012) 83–84.

båndene blev til jern. Så tog Skade en giftslange og satte den fast over ham, så giften fra slangen kunne dryppe ham ned i ansigtet. Men hans kone Sigyn står hos ham og holder et vaskefad ind under giftdråberne. Og når vaskefadet er fuldt, går hun hen og tømmer det for gift, og imens drypper giften ned i hans ansigt. Da rykker det så voldsomt i ham, at hele jorden ryster. Det kalder I jordskælv. Der ligger han bundet til ragnarok.”

Det har længe været bemærket, at denne myte i påfaldende grad minder om den græske myte om den bundne Prometheus, til hvilken de vigtigste kilder er Hesiods *Theogoni* (vers 507-616) og Aischylos’ *Den bundne Prometheus*.² Titanen og kulturherosen Prometheus forbrød sig mod guderne og blev ligesom jætten Loke straffet ved at blive lænket til en klippe, hvor han blev udsat for en evigt gentagen tortur af et overnaturligt dyr, ørnen, der hver dag spiste af hans lever, som hver nat voksede tilbage. Ligeledes gammel er observationen, at en lignende myte findes i forskellige (georgiske, tjerkessiske, ossetiske, armenske, mfl.) versioner i Kaukasus.³ De kaukasiske myter omhandler en kæmpe (nogle gange portrætteret som kulturheros), der straffes af Gud ved at blive lænket til en pæl i en klippehule på bjerget Elbrus. Han udsættes for evigt gentagen tortur, ofte ved at lænkerne på forskellige måder gradvist svinder ind for blot med ét at vokse sig tykke igen, lige før kæmpen når at slippe fri, eller at kæmpen evigt må strække sig efter mad og drikke, der lige akkurat er udenfor hans rækkevidde; i andre versioner – relevant for sammenligningen med Prometheus – angribes den lænkede kæmpe af en dagligt tilbagevendende ørn, der æder af hans hjerte. Kæmpen forårsager jordskælv enten ved sine vredesudbrud eller i sine forsøg på at vride sig fri af sine lænker.

Forslagene til forklaring på lighederne mellem disse myter er mange. Generelt anses tilfældig lighed for usandsynlig. En af de mest indflydelsesrige behandlinger af emnet, foretaget i starten af 1900-tallet af danske Axel Olrik, konkluderer at myten er lånt fra Kaukasus og kommet til grækerne i flere bølger, begyndende med den græske

2. Et overblik over forskningshistorien findes hos Hansen (2007).

3. Ofte er kilderne folkloristiske beretninger af nyere dato, men den armenske version findes allerede hos Moses Khorenatsi (9. årh. f.Kr.); herudover bidrager spredte referencer til en lænket kæmpe på Kaukasus (delvist sammensmeltet med Prometheus) hos antikke forfattere til antagelsen om, at den kaukasiske mytekreds er gammel. Se overblikket hos Hansen (2007) 67–81.

kolonisering af Sortehavets kyster omkring 8.-6. århundrede f.Kr.⁴ Her kan man særligt bemærke, at senere græsk-romerske kilder alle placerer Prometheus' bjerg netop i Kaukasus, hvilket ikke nævnes i de tidligste kilder (Hesiod, Aischylos).⁵ Andre forskere som Charachidzé antager også diffusion mellem Hellas og Kaukasus, men forholder sig mere agnostiske i forhold til i hvilken retning.⁶ Med hensyn til den norrøne myte antager Olrik, at også denne har sin oprindelse i (det nordlige) Kaukasus, hvorfra den er vandret og engang har nået Norden.⁷ Hansen hælder til en oprindelse i Kaukasus, men påpeger det usikre i, at der de tre traditioner imellem er elementer, der er delt mellem to af versionerne med udelukkelse af den tredje, men at det forskelligt, hvilke to der deler et givent element.⁸ Idéen om, at den græske og den norrøne myte kunne være nedarvet fra urindoeuropæisk, er blevet kritiseret på grund af antagelsen om, at det kaukasiske mytekompleks er gammelt, og det faktum, at de fleste etnolingvistiske grupper i Kaukasus, hos hvem man finder motivet, ikke er indoeuropæiske.⁹ Dog er der også blevet foreslået en mellemvej, nemlig den at forholdet mellem den græske og norrøne myte på den ene side og den kaukasiske på den anden skyldes kulturel udveksling med dybe forhistoriske rødder; ifølge denne teori har vi at gøre med et mytemotiv, der var i omløb blandt de forhistoriske folk, der talte forløberne for de nuværende kaukasiske sprog, og de folk, der talte urindoeuropæisk.¹⁰ Sidstnævnte er efterhånden meget sikkert identificeret med de steppennomader der beboede de pontisk-kaspiske stepper nord for Kaukasus i bronzealderen (tredje årtusind f.Kr.).¹¹ Mytekomplekset i hhv. den græske og norrøne og de kaukasiske traditioner skal altså føres tilbage til denne periode og er blevet mundtligt overleveret frem til den første attestering i de respektive kilder. Det kan dog ikke udelukkes, at der også kan være forekommet konvergens, særligt

4. Olrik (1913); jf. Hansen (2007) 91; Wilhelm (1998) 151.

5. Hansen (2007) 85–85, 102.

6. Charachidzé & Dumézil (1986); jf. Hansen (2007) 91–92.

7. Olrik (1913) 139–40; jf. Hansen (2007) 91.

8. Hansen (2007) 102–3.

9. Wilhelm (1998) 150; Hansen (2007) 91–92. De indoeuropæiske sprog armensk og ossetisk er senere ankomne til området end de sprog, der tilhører de kaukasiske sprogfamilier, der, som navnet antyder, anses for oprindelig hjemmehørende i Kaukasus (jf. Polinsky 2021).

10. Charachidzé (1968) 333–34, citeret og kritiseret af Wilhelm (1998) 152; Vassilkov (2020).

11. Vassilkov (2020) 459–62; Kroonen et al. (2022); Anthony (2023).

mellem den græske og kaukasiske version, hvor kontakten i historisk tid ville have faciliteret diffusion i den ene og/eller anden retning.¹²

Den indoeuropæiske anpart i mytekomplekset er dog i de seneste år blevet yderligere underbygget af Riccardo Ginevra, som i to artikler analyserer en række etymologiske og poetisk-formulaiske elementer, som viser, at den græsk-norrøne myte udgør en del af et større narrativ, hvoraf der findes spor i germanske, græske og oldindiske (vediske) kilder.

Den første af disse artikler (Ginevra 2018) beskæftiger sig med en central figur i den norrøne myte, nemlig Lokes hustru Sígyn. Hun nævnes kun få steder i kilderne, og kun i forbindelse med Lokes straf (se ovenfor). Der findes altså ingen mytologi omkring hende, udover hendes rolle med at opsamle og borthælde slangens gift fra Loke. Ginevra argumenterer for, at hendes navn, *Sígyn*, oprindeligt var et talende navn, der henviste til netop denne rolle. Dette underbygges af information fra det ligeledes indoeuropæiske sprog vedisk (sanskrit), talt i oldtidens Indien, hvortil den tidligste kilde er *Rigveda* (komponeret i perioden 1500-1200 f.Kr.). Ginevra sammenligner her *Sígyn* med det vediske *upa-sécanī-*, som refererer til en stor ske eller kop, som blev brugt i oldindiske ritualer til at hælde drikofferet (bestående af saften fra *soma*-planten og/eller mælkeprodukter som smeltet *ghee*) i offerilden, personificeret i ildguden Agni.¹³ Ordet består af et præfiks *upa-* 'imod, nær, ned' og et feminint substantiv *secanī-* 'øsning, stækning', som etymologisk kan afspejle et urindoeuropæisk **sejk^w-én-ih₂-*, afledt af roden **sejk^w-* 'hælde, øse, stænke', som genfindes i vedisk *siñcāti* 'han/hun hælder', ungavestisk *hincaiti* 'd.s.', oldkirkeslavisk *sŭcati* 'at urinere', oldhøjtyisk *sīhan* 'at si, filtrere', dansk *si* (osv.).¹⁴ Ifølge Ginevra afspejler det norrøne *Sígyn* et urgermansk **sigunjō*, som igen går tilbage til urindoeuropæisk **sejk^w-ŋ-íéh₂-*, altså en form, der er identisk med det **sejk^w-én-ih₂-*, der ligger bag vedisk *upa-sécanī-*, blot med et andet aflydstrin. Sigyns navn skal altså forstås som 'hende, der øser/hælder', en betydning, som ikke længere var gennemskuelig for Snorre og hans samtidige, men som antyder, at

12. Wilhelm (1998) 155 påpeger, at myter typisk ikke lånes i deres helhed, og anser det for sandsynligt, at en allerede eksisterende græsk Prometheus-skikkelse har overtaget karaktertræk fra den kaukasiske kæmpe.

13. Ginevra (2018) 70–73. Jf. *Rigveda* bog 10, hymne 21, vers 2 "The pouring(-ladle) [= *upasécanī*] pursues you, o Agni, as does the oblation whose course is straight" (oversat af Jamison & Brereton 2014. Min tilføjelse i skarp parentes).

14. Rix et al. (*LIV*²) 523.

figuren, såvel som myten selv, afspejler en arv fra urindoeuropæisk tid. Sigyn tjener netop samme rolle – at hælde væske bort fra og dermed indirekte på Loke – som den vediske *upa-sécanī*- ‘offer-ske’, nemlig at hælde drikofferet på ildguden Agni. Ginevra argumenterer således for, at fortællingen om Sigyn og Loke repræsenterer en mytologisering af offerhandlingen, hvor drikoffer hældes i den personificerede ild, et ritual, som altså må føres tilbage til et tidspunkt i forhistorien, hvor de germanske og indiske sproggrene endnu ikke havde udskilt sig fra det fælles ursprog.¹⁵

I den anden artikel (Ginevra 2023) underbygges dette argument yderligere, idet forfatteren argumenterer for, at motivet indgår i et større mytekompleks kaldet “Ildgudens lænkning”, som kan rekonstrueres på baggrund af norrøne, oldindiske og græske kilder.¹⁶ Som afgørende tegn på, at vi har at gøre med en myte, der er nedarvet fra urindoeuropæisk, fremhæver Ginevra, at de forskellige versioner af myten er præget af brugen af identiske formulaiske vendinger til at beskrive alle centrale dele af narrativet; dette er et tegn på, at de forskellige versioner af myten nedstammer fra samme urindoeuropæiske poetiske tradition, og altså er overleveret mundtligt igennem generationer i en traditionel sprogdragt, der går tilbage til dette fælles udgangspunkt.¹⁷ Nedenfor opsummeres Ginevras rekonstruktion af myten med forfatterens egen underinddeling (“thematic frame” a-e):

- a. Myten omhandler en ildgud (Agni, Loke, Prometheus),¹⁸ hvis hustru er en kvinde, som er forbundet med strømmende væsker (det personificerede drikoffer Svāhā, Sigyn, Okeaniden Hesione). Ildguden forårsager, enten direkte (Agni) eller indirekte (Loke), at en lysets gud (solguden Sūrya, lysguden Balder) dræbes med pileskud (dette

15. Ginevra (2018) 73.

16. *Den poetiske Edda*, Snorres *Edda*; *Rigveda*, *Śatapathabrāhmaṇa*, *Māhābhārata*; Hesiods *Theogoni*, Aischylos’ *Den bundne Prometheus*. Derudover finder Ginevra reflekser af motivet i forskellige oldengelske kilder, som ikke vil blive diskuteret her.

17. Ginevra (2023) 205–9 redegør for sin metode. Se I øvrigt Schmitt (1967); Watkins (1995); West (2007) om det urindoeuropæiske *Dichtersprache* og om rekonstruktionen af myter på baggrund af nedarvede formler i de enkeltsproglige poetiske traditioner.

18. Agni (*agnī*-) er både det almindelige vediske ord for ild og navnet på ildguden. I navn og væsen repræsenterer han en mere eller mindre direkte videreførelse af den urindoeuropæiske ildgud (Kristoffersen under bedømmelse). Antagelsen af Loke som oprindelig ildgud var udbredt i forskningen på Jacob Grimms tid, men er siden blevet kritiseret (jf. Simek 2006: 254). Nyere forskning har dog på ny understreget Lokes tætte forbindelse til ild og hans (delvise) afstamning fra den urindoeuropæiske ildgud (Ginevra 2018; 2023; Heide 2011; Kaliff & Oestigaard 2023: 32–35).

element findes ikke i græsk, hvor Prometheus' forbrydelse er en anden).¹⁹

- b. Ildguden flygter og gemmer sig i vand (ikke i græsk), inden han endelig fanges af de andre guder.
- c. Guderne binder ildguden til et sted, som repræsenterer offeralteret. Dette er eksplicit i den vediske version og implicit i den norrøne: det oldindiske offeralter består af tre bunker af sten, hver identificeret med en af Agnis kropsdele, mens Loke bindes til tre sten, hver identificeret med en af Lokes kropsdele. Ifølge Ginevra er der her en indirekte overensstemmelse i den græske myte, idet han analyserer motivet med ørnen, der æder af Prometheus' lever, som en parodi på offerhandlingen.²⁰
- d. Efter lænkningen hældes væske ud over ildguden: drikofferet i den oldindiske version, gift i den norrøne. Ifølge Ginevra finder man ikke dette element i den græske myte.
- e. Ildgudens senere frigørelse er forbundet med ødelæggelse og undergang; dette er tydeligst i den norrøne version, hvor Loke sættes fri ved Ragnarok, men indirekte hentydninger til det findes også i vedisk og græsk.

Ginevra forstår dette rekonstruerede narrativ som en fortælling om tæmning af ildens destruktive kræfter, så denne kunne indgå i den ordnede verden, ved at udgøre mediet for menneskers ofre til guderne.²¹

***Argonautika* bog 3, vers 844-66**

Jeg vil i det nedenstående argumentere for, at den græske tradition byder på et endnu oversat komparandum til myten om "Ildgudens lænkning". Som vi har set, har tidligere analyser taget udgangspunkt i de ældste og mest omfattende græske kilder, nemlig

19. Prometheus' tyveri af ilden, for hvilket han straffes, anses ligeledes for at være en nedarvet indoeuropæisk myte, men har altså i Ginevras analyse ikke oprindeligt været en del af myten om "Ildgudens lænkning" (jf. Ginevra 2023: 234 med henvisninger).

20. Ginevra (2023) 237 med henvisning til Vernant (1989); Prometheus er som bekendt den, der grundlagde offerinstitutionen.

21. Ginevra (2023) 247.

Hesiod og Aischylos. Der er dog ingen grund til at antage, at senere kilder ikke kan indeholde spor af en gammel tradition, som af den ene eller anden grund har været udeladt af de tidligste forfattere eller ikke er tidligere overleveret. Således finder vi i Apollonios Rhodios' *Argonautika* bog 3, vers 844-66 (fra tredje århundrede f.Kr.) detaljer af Prometheusmyten, som ikke er overleveret hos nogen tidligere forfatter. Moderne kommentatorer finder dog indicier for, at Apollonios har overtaget episoden fra Sophokles' nu tabte tragedie *De kolchiske kvinder* (Κολχίδες), hvorfra han også har ladet sig inspirere på en række andre punkter i sit værk.²² Nedenfor gengives den græske tekst efterfulgt af min danske oversættelse. Teksten er understreget på steder, der er centrale for den videre diskussion. Herefter følger min analyse af episoden.

- 845 ἡ δὲ τέως γλαφυρῆς ἐξείλετο φωριαμοῖο
φάρμακον ὄρρα τέ φασι Προμήθειον καλέεσθαι.
 τῷ εἴ κεν, νυχίοισιν ἀρεσσάμενος θυέεσσιν
 Δαίραν μουνογένειαν, ἐὼν δέμας ἱκμαίνοιτο,
 ἦ τ' ἂν ὅγ' οὔτε ῥηκτὸς ἔοι χαλκοῖο τυπῆσιν
 οὔτε κεν αἰθομένῳ πυρὶ εἰκάθοι, ἀλλὰ καὶ ἀλκῇ
 850 λωίτερος κεῖν' ἦμαρ ὁμῶς κάρτει τε πέλοιτο.
πρωτοφυὲς τόγ' ἀνέσχε καταστάξαντος ἔραζε
αἰετοῦ ὠμηστέω κυνημοῖς ἐνὶ Καυκασίοισιν
αἱματόεντ' ἰχῶρα Προμηθῆος μογεροῖο.
 τοῦ δ' ἦτοι ἄνθος μὲν ὅσον πήχυιον ὑπερθεῖν
 855 χροῖῃ Κωρυκίῳ ἵκελον κρόκῳ ἐξεφαάνθη,
 καυλοῖσιν διδύμοισιν ἐπήορον· ἡ δ' ἐνὶ γαίῃ
σαρκὶ νεοτμήτῳ ἐναλιγκίῃ ἐπλετο ῥίζα.
 τῆς οἴην τ' ἐν ὄρεσσι κελαινὴν ἱκμάδα φηγοῦ
Κασπίῃ ἐν κόχλῳ ἀμήσατο φαρμάσσεσθαι,
 860 ἐπτά μὲν ἀενάοισι λοεσσαμένη ὑδάτεσσιν,
 ἐπτάκι δὲ Βριμὼν κουροτρόφον ἀγκαλέσασα,

22. Welcker (1839) 335; Vian & Delage (1961) 135; Radt (1999) 318; Jebb, Headlam & Pearson (2010) 20. Derudover finder vi referencer til det promethiske *φάρμακον*, som teksten omtaler, hos en række senere forfattere. Mest omfattende i Valerius Flaccus' latinske *Argonautika*, samt en række spredte referencer hos både græske og romerske forfattere; jf. Vian & Delage (1961: 135).

Βριμὼ νυκτιπόλον, χθονίην, ἐνέροισιν ἄνασσαν,
 λυγαίῃ ἐνὶ νυκτὶ σὺν ὀρφναίοις φαρέεσσιν·
μυκηθμῷ δ' ὑπένερθεν ἐρεμνὴ σείετο γαῖα
 865 ῥίζης τεμνομένης Τιτηνίδος, ἔστενε δ' αὐτός
Ἰαπετοῖο πάις ὀδύνη πέρι θυμὸν ἀλύων.

Altimens hentede hun²³ fra sin smukt forarbejdede kiste
 845 frem et medikament, som er kendt ved navnet *promethisk*.
 Han, som sørger for først at formilde den enbårne Daira²⁴
 gennem natlige ofre, og salver sit legeme med det,
 bliver usårlig overfor stød af den skinnende bronze,
end ikke tærende flammer vil da kunne gøre ham skade,
 850 han vil for én enkelt dag være mægtigst i mod og i styrke.
Planten spirede frem, hvor jorden blev tvættet af dråber,
dengang den råt kød ædende ørn på Kaukasos' tinder
spildte den pinte titan Prometheus' blodige ichor.
 Derfra kom der en blomst, en alen i højde, til syne.
 855 Farven, den bar, var fuldkommen lig den korykiske safran.
 Båret af dobbelte stilke var planten, men nede i jorden
voksed en rod, der fremstod som kød, man netop har skåret.
Saften, der lignede den sorte, som flyder fra bjergenes ege,
havde hun hældt i en kaspisk skal for at fremstille salven,
 860 efter hun først havde badet i syv uophørlige strømme
 og havde kaldt syv gange på Brimo,²⁵ som opfostrer ungdom,
 Brimo, der vandrer i natten, den underjordiske dronning,
 midt i mulmet og mørket draperet i sortladne kapper.
Og gennem jorden den mørke der gik med et brøl nu en skælven,
 865 da den titaniske rod blev skåret, og Japetossonnen²⁶
udstødte selv et lidelsessuk, betynget af smerte.

23. Medea.

24. Et andet navn for Hekate.

25. Et andet navn for Hekate.

26. Prometheus.

Episoden har en række slående lighedspunkter med myten rekonstrueret af Ginevra – særlig den norrøne version – svarende til Ginevras “thematic frame” (a) og (d):

- En central rolle spiller Medea, som i denne episode er travlt beskæftiget med at hælde magiske væsker – hun bader i syv evige strømme²⁷ som en del af forberedelserne til sine hekserier (vers 860), hun samler væsken associeret med Prometheus’ lidelse i en beholder, en kaspisk (snegle- eller muslinge-)skal (vers 859), hvorefter hun fremstiller det medikament, som giver overnaturlige evner til den, der salver sit legeme med det (*ἰκμαίνονται*, vers 847). Sidstnævnte foregriber en senere episode i bog 3 (vers 1042-50), hvor Medea overbringer salven til Jason, Medeas fremtidige ægtemand, som salver sig med den. Medea svarer her til Sigyn, der (som beskrevet ovenfor) bærer et navn med betydningen “den, der hælder”, og hvis rolle det er at samle væsken associeret med Lokes lidelse i en beholder. Ligesom Medea forårsager Sigyn (dog ufrivilligt), at væsken bliver hældt ud over hendes ægtemands krop. Medea fremstilles samtidig som udførende ofre (til Hekate), det eksplicite tema i den vediske myte såvel som det bagvedliggende i den norrøne.
- Væsken, som Medea fremstiller, beskrives som et *φάρμακον* (vers 845; *φαρμάσσεσθαι*, vers 859), der som bekendt er et tvetydigt begreb, der dækker over ‘lægemiddel’, ‘tryllemiddel’, såvel som ‘gift’, en tvetydighed, som kunne ses som et ekko af slangens gift fra Snorres myte. Det promethiske medikament har et særligt forhold til ild, idet det gør den salvede usårlig overfor dette element (vers 849), mens slangens gift har den præcis omvendte evne, nemlig til at skade Loke, den oprindelige ildgud.
- Prometheus’ tortur involverer væske hældt på jorden, specifikt hans *ichor*, guddommelige blod (vers 851-53). Dette modsvarer i den norrøne myte af Sigyn, der hælder slangens gift bort, når hendes skål er fuld, hvilket forårsager Lokes lidelse.
- Prometheus’ lidelse beskrives som forårsagende jordskælv (vers 864-66). Dette sker, når plantens rod skæres, og man skal her bemærke, at roden beskrives i toner, der stærkt antyder, at den fortsat er forbundet med Prometheus’ krop

27. Eller “syv gange i evige strømme” (Fränkel 1968: 395) – det græske er her tvetydigt.

(vers 854-56).²⁸ Her ser vi også et direkte parallel til den norrøne myte, hvor Lokes smerte ved kontakt med slangens gift udløser jordskælv.

Disse elementer, som sætter Prometheus i endnu tættere forbindelse både med den kaukasiske kæmpe og med Loke, synes ikke tidligere at være blevet beskrevet. Således bemærker Olrik, at “de væsentlige træk, jordskælv og ragnarok, mangler netop hos Prometheus”,²⁹ mens West, mere overraskende, bemærker at “[i]n the Greek myth these logical connexions are lacking”, med henvisning til den kaukasiske mytes ætiologiske funktion i forhold til at forklare, hvor jordskælv stammer fra.³⁰ På lignende vis bemærker Ginevra, at man i den græske myte ikke finder motivet med øsning af væske, som ellers følger bindingen af ildguden i den norrøne og indiske parallel.³¹ Begge motiver optræder dog her.

Hvordan skal disse paralleller forklares? Tilfældig lighed bør udelukkes som usandsynlig. Dernæst kunne man mistænke, at disse ligheder (ligesom Prometheus’ lækning generelt) kan forklares ved, at vi har at gøre med en vandrende myte. Mens grækerne kunne have lånt jordskælvsmotivet fra et kaukasisk forlæg, er der dog to væsentlige forskelle: hvor den kaukasiske kæmpe forårsager jordskælv enten ved sin vrede eller ved sine forsøg på at vriste sig fri af sine lænker,³² forårsager Prometheus jordskælv ved sin lidelse, hvilket lægger sig tættere op ad den norrøne myte. Derudover ser der ikke ud til at findes noget forlæg blandt de forskellige versioner af den kaukasiske myte for motivet med øsning af væsker, som igen deles af den græske, norrøne og oldindiske version. Hvis vi har at gøre med en vandrende myte, skulle vi altså foreslå en alternativ rute og antage, at grækerne, efter at have lånt myten fra Kaukasus, tilføjede elementer med øsning af væske. Man skulle herfra så antage, at den græske myte – eller nærmere Valerius Flaccus’ latinske *Argonautica* (bog 7, vers 355-70), som i det store hele følger Apollonios’ version – havde tjent som inspirationskilde for Snorre eller hans umiddelbare forlæg. Men selvom det er en kendt sag, at Snorre indarbejder klassisk stof i sin mytologi, synes det ikke at være en oplagt tolkning her. De elementer, som de to myter

28. Vian & Delage (1961: 137); Fränkel (1968) 396.

29. Olrik (1913) 124.

30. West (1966) 314.

31. Ginevra (2023) 237.

32. Hansen (2007) 80.

har tilfælles, er arrangeret helt forskelligt (se nedenfor). Strukturen i de to myter adskiller sig altså så meget fra hinanden, at der i bedste fald kunne være tale om, at Snorre gengiver en meget forvansket version af originalen. Imod denne antagelse taler også det faktum, at overensstemmelserne mellem den norrøne og den indiske version af myten, som diskuteret ovenfor, er tættere end den mellem den norrøne og den græske.

Den forklaring, vi står tilbage med, er, at Apollonios' fortælling er nedarvet fra de folk, der talte urindoeuropæisk, og dermed udgør et kognat til den norrøne og den indiske myte. Den vigtigste prøve på en sådan antagelse, er – som allerede berørt ovenfor – om der er specifikke sproglige indikatorer for, at de forskellige myter udspringer fra samme urindoeuropæiske poetiske tradition. Dette synes netop at være tilfældet. Som vi så ovenfor, er navnet på den centrale figur i den norrøne myte, *Sígyn*, at tolke som et talende navn, der ikke længere var forståeligt for Snorre, men oprindeligt beskrev hendes rolle i myten: *Sígyn* < urie. **sejk^w-ŋ-iah₂* 'den, der hælder', afledt af roden **sejk^w-* 'hælde'. Denne rod genfindes i græsk *ἰκμάς*, -άδος 'væske, væde, fugtighed' < urie. **sik^w-mŋ-*, og det deraf afledte verbum *ἰκμαίνω* 'befugter, væder, salver'.³³ Begge ord genfindes i tekststykket hos Apollonios (*ἰκμαίνονται*, vers 847; *ἰκμάδα*, vers 858). Disse ord er ikke hyppigt forekommende i epos; *ἰκμάς* forekommer kun én gang hos Homer (Iliaden bog 17, vers 392), hvor det bruges om fedt, der smøres ind i en oksehud.³⁴ Hos Apollonios forekommer *ἰκμάς* to gange, her og i bog 4 vers 680, mens *ἰκμαίνω* ikke er attesteret før Apollonios, hvor det forekommer her og i bog 4 vers 1066. Udover at disse ord i sig selv er sjældne i epos, er det her relevant at *ἰκμάς* og *ἰκμαίνω*

33. Trods den uventede spiritus lenis, som man må forklare ved, at ordet stammer fra en psilotisk dialekt, er der enighed blandt sproghistorikere om, at ordet stammer fra denne rod (*IEW*: 893–94; *GEW*: I, 717; *DELG*: 460; *EDG*: 584). Dog er dets -κ- ikke den forventede græske refleks af urie. **-k^w-*, hvorfor Beekes (*EDG*) 584 i stedet rekonstruerer roden som **sejk-*. Når jeg alligevel insisterer på rekonstruktionen **sejk^w-*, skyldes det, at det kræves af særligt den germanske evidens (jf. Kroonen 2013: 421, 435; Ginevra 2018: 69). Jeg har andetsteds argumenteret for, at den uventede lydudvikling **sik^w-mŋ-* > *ἰκμάς* skyldes en særlig græsk lydlov, som tilsiger, at labiovelarer mister deres labialitet før **m* (Kristoffersen 2022).

34. "Som naar en Husbond befaler sit Tyende, Skindet at strække
Af den forsvarlige Tyr, naar det først er af Fedt [*ἀλοιφή*] gennemdrukket;
Lidt staae Karlene da i en Krinds fra hinanden, og hale
Dygtig, og Vædsken forsvinder, som Fedtet [*ἰκμάς*] i Læderet kryber
Ved de mangfoldige Tag, og betydelig rækker sig Skindet"
(Iliaden bog 17, vers 389–93, oversat af Wilster 1836. Mine tilføjelser i skarpe parenteser.)

ikke ser ud til at være brugt i nogen tidligere attesteret tekst med henvisning til at smøre kroppen med salve.³⁵ Når *ἰκμαίνω* forekommer i denne betydning i forbindelse med netop denne myte, kan dette forklares med at ordet har en speciel tilknytning til myten; jeg foreslår, at vi her ser en refleks af det poetiske formelsprog, som har været tilknyttet denne urindoeuropæiske myte, hvor roden **seik^w*- 'hælde' har haft en central plads.

Hvis vi antager, at myten er nedarvet, vil det også være muligt at forklare den anderledes struktur, vi finder i Apollonios' fremstilling. Hvis man går ud fra at den norrøne myte (som igen er strukturelt tæt på den indiske) viderefører ur-myten oprindelige struktur i grundlæggende træk, kan vi forklare den græske version som et resultat af en omorganisering af de elementer, vi finder i den version. Her synes det afgørende at være indførelsen af ørnen som det element, der forårsager Prometheus' pinsel. I ur-myten har årsagen til ildgudens lidelse været den væske, der blev hældt ud over ham (det er ikke muligt at sige, om dette oprindeligt var slangegift som i den norrøne version). Med indførslen af ørnen – hvilket meget vel kan forklares som et element lånt fra den kaukasiske myte, som grækerne antages at have haft kendskab til³⁶ – blev motivet med øsning af væske skubbet i baggrunden. Væskens rolle var ikke længere årsag til Prometheus' lidelse, men blev i stedet et biprodukt af hans lidelse: blodet spildt på jorden af ørnen, resulterende i planten, som producerer medikamentet. Motivet med kvinden, ildgudens hustru, der opsamler og hælder væsken, blev ligeledes sat udenfor sin oprindelige sammenhæng. I Apollonios' tekst er hun repræsenteret af Medea, som ikke er ildgudens hustru, men Jasons, og det er Jason, hvis krop hun salver med den væske, som tidligere hældtes på ildguden. Resultatet af denne omstrukturering af myten er, at en række elementer, som tidligere var centrale, har fået et meget mere løst tilhørsforhold til myten om den bundne Prometheus. Det er muligt, at vi også heri skal se grunden til, at disse elementer er udeladt af de ældste bevarede kilder til Prometheusmyten (Hesiod, Aischylos). Derimod giver det mening at finde dem hos Apollonios, der – i tråd med den litterære smag i hellenistisk tid – har en forkærlighed for at inddrage obskur lærdom i sin poesi.

35. Dette ses ved en gennemgang af forekomsterne i TLG.

36. Se diskussionen ovenfor. Apollonios placerer den lænkede Prometheus netop i Kaukasus (*Argonautika* bog 2, vers 1246-50).

Konklusion

Hvis vi accepterer Apollonios' Prometheus-episode som en nedarvet refleks af den urindoeuropæiske myte rekonstrueret af Riccardo Ginevra, styrkes argumentet for den indoeuropæiske komponent i mytemotivet. Hermed udelukkes ikke, at lighederne mellem den kaukasiske og græske version af motivet til dels kan skyldes diffusion efter græsk kolonisering af Sorthavsområdet. Men de komponenter af myten, som findes hos Apollonios, viser, at jordskælvætiologien også var en del af den græske myte, og deles altså ikke af den norrøne og den kaukasiske version alene. Jordskælvætiologien ser derfor ud til at have været en del af den indoeuropæiske urmyte, og hermed bortfalder et af argumenterne for at antage diffusion fra Kaukasus til Norden. Derudover finder vi i Apollonios-episoden et centralt element, som deles af de to andre indoeuropæiske versioner af myten, nemlig den kvindelige skikkelse, der hælder en væske, som kan tolkes som drikofferet, der hældes i offerilden – et element, som ikke deles af den kaukasiske tradition. Hermed underbygger evidensen fra Apollonios tolkningen af motivet som en urindoeuropæisk mytologisering af offerhandlingen.³⁷

Litteratur

- Anthony, David. 2023. The Yamnaya Culture and the Invention of Nomadic Pastoralism in the Eurasian Steppes. *The Indo-European Puzzle Revisited: Integrating Archaeology, Genetics, and Linguistics*, 13–33. Cambridge University Press.
- Charachidzé, Georges. 1968. *Système religieux de la Géorgie Païenne*. Paris: François Maspero.
- Charachidzé, Georges & Georges Dumézil. 1986. *Prométhée ou le Caucase: essai de mythologie contrastive*. Flammarion.

37. Om urindoeuropæiske ritualer med drikofre i offerilden se i øvrigt Kristoffersen (under bedømmelse).

- DELG* = Chantraine, Pierre. 2009. *Dictionnaire étymologique de la langue grecque: Histoire des mots*. (Ed.) Jean Taillardat, Alain Blanc, Olivier Masson & Jean Louis Perpillou. 2ème ed. (Librairie Klincksieck. Série Linguistique 20). Paris: Klincksieck.
- EDG* = Beekes, Robert Stephen Paul. 2010. *Etymological dictionary of Greek*. (Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series 10). Leiden & Boston (MA): Brill.
- Fränkel, Hermann. 1968. *Noten zu den Argonautika des Apollonios*. München: Beck.
- GEW* = Frisk, Hjalmar. 1960. *Griechisches Etymologisches Wörterbuch*. 2 vols. (Indogermanische Bibliothek, 2. Reihe: Wörterbücher). Heidelberg: Carl Winter.
- Ginevra, Riccardo. 2018. Old Norse *Sígyn* (* *seǵkʷ-ǵ-jéh₂*-‘she of the pouring’), Vedic *sécanī*-‘pouring’, Celtic *Sēquana* and PIE* *seǵkʷ*-‘pour’. *Proceedings of the 29th Annual UCLA Indo-European Conference*. Bremen: Hempen, 65–76.
- Ginevra, Riccardo. 2023. Loki’s chains, Agni’s yoke, Prometheus Bound, and the Old English Boethius. *Indogermanische Forschungen* 128(1). 203–252.
- Hansen, William. 2007. Prometheus and Loki. *Classica et Mediaevalia. Danish Journal of Philology and History* 58. 65–118.
- Heide, Eldar. 2011. Loki, the “Vätte”, and the Ash Lad: A Study Combining Old Scandinavian and Late Material. *Viking and Medieval Scandinavia* 7. Brepols. 63–106.
- IEW* = Pokorny, Julius. 1959. *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*. Bern & München: A. Francke.
- Jamison, Stephanie W. & Joel Peter Brereton. 2014. *Rigveda: the earliest religious poetry of India*. Oxford: University Press.
- Jebb, Richard Claverhouse, W. G. Headlam & A. C. Pearson (eds.). 2010. *The Fragments of Sophocles*. Vol. 2. (Cambridge Library Collection - Classics). Cambridge: Cambridge University Press.

- Kaliff, Anders & Terje Oestigaard. 2023. *Indo-European Fire Rituals: Cattle and Cultivation, Cremation and Cosmogony*. Vol. 1. Oxford: Routledge.
- Kristoffersen, Tore Røvs. 2022. A note on Greek *ἱκμάς*. *Indogermanische Forschungen* 127(1). 201–212.
- Kristoffersen, Tore Røvs. under bedømmelse. Through fire and butter – Indo-European etymology and ritual reconstruction.
- Kroonen, Guus. 2013. *Etymological dictionary of Proto-Germanic*. (Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series). Leiden & Boston: Brill.
- Kroonen, Guus, Anthony Jakob, Axel I. Palmér, et al. 2022. Indo-European Cereal Terminology Suggests a Northwest Pontic Homeland for the Core Indo-European Languages. *PLOS ONE* 17(10). e0275744. doi:10.1371/journal.pone.0275744.
- Lembek, Kim & Rolf Stavnem. 2012. *Snurri Sturluson. Edda*. Gyldendal.
- LIV2 = Rix, Helmut & Martin Joachim Kümmel (eds.). 2001. *Lexikon Der Indogermanischen Verben: Die Wurzeln Und Ihre Primärstammbildungen*. 2., erw. und verb. Aufl. Wiesbaden: Reichert.
- Olrik, Axel. 1913. *Ragnarokforestillingernes udspring*. (Danske Studier. Universitets-Jubilæets Danske Samfund). København: Gyldendalske Boghandel / Nordisk Forlag.
- Polinsky, Maria. 2021. Introduction. In Maria Polinsky (ed.), *The Oxford Handbook of Languages of the Caucasus*, 1–23. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190690694.013.1>.
- Radt, Stefan. 1999. *Tragicorum Graecorum Fragmenta. Vol. 4. Sophocles*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Schmitt, Rüdiger. 1967. *Dichtung und Dichtersprache in indogermanischer Zeit*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Simek, Rudolf. 2006. *Lexikon der germanischen Mythologie*. Dritte, völlig überarbeitete Auflage. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.

- Vassilkov, Yaroslav. 2020. Heroes, Kings and Monsters in a Cave Under the Mountain (Indo-Europeans and the Caucasus). *Journal of Indo-European Studies* 48(3/4). 445–470.
- Vernant, Jean-Pierre. 1989. At man's table. Hesiod's foundation myth of sacrifice. In Jean-Pierre Vernant & Marcel Detienne (eds.), *Cuisine of Sacrifice among the Greeks*, 21–86. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Vian, Francis & Émile Delage. 1961. *Apollonius de Rhodes. Argonautiques: Chant III.* (Érasme. Collection de textes grecs commentés. 3.). Paris: Presses universitaires de France.
- Watkins, Calvert. 1995. *How to Kill a Dragon: Aspects of Indo-European Poetics*. New York (NY): Oxford University Press.
- Welcker, Friedrich Gottlieb. 1839. *Die griechischen Tragödien mit Rücksicht auf den epischen Cyclus*. Bonn: Eduard Weber.
- West, Martin Litchfield. 1966. *Theogony. Hesiod; Ed. with prolegomena and commentary by M. L. West*. Oxford: Clarendon.
- West, Martin Litchfield. 2007. *Indo-European Poetry and Myth*. Oxford: Oxford University Press.
- Wilhelm, Christopher. 1998. Prometheus and the Caucasus: The Origins of the Prometheus Myth. *Proceedings of the Ninth Annual UCLA Indo-European Conference, edited by Karlene Jones-Bley, Angela Della Volpe, Miriam Robbins Dexter, and Martin E. Huld*, 142–157.
- Wilster, Christian. 1836. *Homers Iliade*. København: Reitzel.